

Úvod

Není od věci jednou za čas udělat inventuru vlastních poznatků, zkušeností nebo názorů v konfrontaci s realitou. Já jsem se o to pokusil v oblasti, ve které jsem dlouhá léta působil, a sice v oblasti vojenské terminologie. Vycházím z výzvy redakce *Vojenských rozhledů* (VR), uveřejněné v čísle 1/2013, nabádající ke zveřejňování polemických článků a názorů, i když nemusí být v souladu s oficiálními stanovisky.

Vojenská terminologie je v NATO standardizována především v *Terminologickém slovníku AAP-6* a v rovněž AAP-15 (zkratky používané v NATO). Česká republika se na jejich tvorbě podílí nejen tím, že je formálně ratifikuje, ale i tím, že jednotlivé termíny zavádí do vojenské i nevojenské praxe.

Cílem mého příspěvku je po nějakém čase znovu připomenout důležitost české vojenské terminologie, pro rozvoj vojenské kultury a vojenství obecně. Není to totiž poprvé, co se problematika vojenské odborné terminologie na stránkách časopisu řeší. Bohužel, některé chyby vzniklé nesprávným překladem z angličtiny v devadesátých letech minulého století se doposud opakují a staly se již součástí běžné vojenské praxe. Pro ilustraci uvádím jen několik z nich.

Podpora nebo zabezpečení?

Termíny „podpora“ a „zabezpečení“ jsou v běžné praxi velmi často používané termíny a přitom jsou z hlediska chápání jejich obsahu ve vztahu k účelu použití rovněž velmi často problematické.

Zdá se, že se v praxi již udomácnily slovní spojení, které vyjadřují podpůrné funkce logistiky, vojenského zdravotnictví, komunikačního a informačního systému (KIS) nebo personalistiky. Když se někde uvádí *logistická podpora*, tak mi vyvstanou na mysli asociace, spojené např. s hygienou. Bude zařízení TOI podporovat činnost vojáků nebo raději působit v rámci zabezpečení v týlu? Takže raději *logistické zabezpečení*?

Podobné je to se *zdravotnickou podporou*. Při poskytování zdravotnické pomoci jsou vojáci vyřazeni z činnosti, případně odvázeni do týlu. Zde vidím *zabezpečovací* funkci. Tím nezpochybnuji úkoly vojenské zdravotnické služby. Ještě tady máme *personální podporu*. Posláním této služby není působit v první linii. Určitě potřebuje rozsáhlý úřednický aparát a výpočetní techniku, kterou je výhodnější využívat v týlu. Proto i zde je vhodnější používat pojem *personální zabezpečení*.

U ženijního vojska se prosazuje termín *ženijní podpora*. Je to vhodné podle následující situace? Přesun kolony s bojovými vozidly na čele hlavních sil, na zádi kolony jsou i ženisté.

Pěchota se zastavuje kvůli terénní překážce. Nastupují ženisté. Postaví mosty přes překážky a zařadí se na zád' sestavy pěchoty. Přesun pokračuje. Jsem přesvědčen, že činnost ženijní jednotky není *podpora*, ale *zabezpečení* činnosti. Obdobně se řeší průchody v zátarasech.

V organizační struktuře pozemních sil Armády ČR je 14. pluk logistické podpory. To nestačí pluk logistiky? Mělo by se porovnat s ostatními druhy vojsk. Mnohem více mne pak zarazí jeho poslání: „*Pluk logistické podpory je určen k logistickému zabezpečení*“ (viz <http://www.14plog.army.cz/14-pluk-logisticke-podpory-0>). Vojenská terminologie by měla být jednotná a srozumitelná.

Pojem *podpora* je vhodný pro jiné případy. Například pro vyjádření funkce *palebné podpory*, typické pro dělostřelectvo a letectvo, neboť je přímo spjatá s činností vojsk při působení na nepřítele.

Jsem zastáncem používání obou pojmů – **podpora** i **zabezpečení**, neboť podle mého názoru mají svoje opodstatnění. Nemusíme se stydět za dvě slova, když v angličtině se používá pouze slovo jediné (support). Němčina tuto činnost rovněž vyjadřuje dvěma slovy, např. *verpflegung* a *unterstützung*, ve francouzštině se používá *le soutien* a *l'appui*.

Jak je to s překlady?

Nyní bych se rád zamyslel nad několika termíny vybranými z vojenské terminologie s cílem pokusit se objasnit jejich překlady a praktické používání. Je v nich totiž řada rozporů a nesrovnalostí.

Typickou ukázkou jsou překlady termínu **Air Force** a dvou zkratk (ATAF a CAS). Z hlediska překladu je používání pojmu *vzdušné síly* správně. Nebylo by však vhodnější používat termín *vojenské letectvo*? Bylo by to více české.

A nyní **zkratka ATAF** (Allied Tactical Air Force). Z názvu je patrné, že se jedná o *taktické letectvo*. Český překlad zkratky je STLV (*Spojenecké taktické letecké velitelství*). Zní to pěkně, ale neobsahuje termín taktické letectvo. Přitom jde o zakořeněný termín, který se nikdy neupravoval. V organizaci armád je zařazeno taktické letectvo, nikoli taktické letecké velitelství. Nabízím možný překlad: *Velitelství spojeneckého taktického letectva*. Pravděpodobně se svým návrhem neuspěji, protože v současnosti již není vhodná doba pro změnu; navíc zkratka VSTL není tak pěkná jako dosud používaná. Se zkratkou ATAF se nepracovalo. Proč, když všem vyhovovala?

Zkratka CAS (Close Air Support) však měla horší osud. Nějaký terminologický vynálezce přišel na myšlenku, že slovo „close“ se překládá také jako blízký. A tak se obsah zkratky přejmenoval na *blízkou vzdušnou podporu*. Úkolem letectva je také ničit nepřátelské cíle na předním okraji sestavy nepřítele – zde se jedná o podporu. Na této činnosti se přímo podílí i předsunutí letečtí návodčí. Vzduch nepodporuje, letadla ano. Co to je blízký? Možná pro každého něco jiného. Nebyl by v tomto případě vhodnější termín *přímá letecká podpora*.

Je potřebné se také zastavit u českého vojenského letectva. Snad u všech členských států NATO existují letecké základny, na nichž je dislokován jeden či více číslem obdařených leteckých útvarů (jednotek). Pouze v ČR je očíslovaná základna, která také odlétá na cvičení. U jednotek a útvarů pozemních sil se přece nikdy neuvádí, že na cvičení vyjíždějí kasárna.

Překlad slova operation je dalším příkladem nevhodné aplikace angličtiny v české terminologii. Angličtina jej potřebuje pro vyjádření činnosti, čeština ne. Příkladem je *Air Logistic Support Operation*, což se u nás překládá jako *vzdušná operace logistického zabezpečení*. Česky to můžeme vyjádřit jinak – *vzdušné logistické zabezpečení* (operace nám nechybí).

Takových příkladů by se našlo daleko více. Prostě, překlad je gramaticky i jazykově správný, ale významově málo vhodný. Znalost cizího jazyka nutně vyžaduje znalost mateřštiny. To je základ pro umění přiřadit překládanému termínu odpovídající české slovo. Terminologií používané v resortu obrany, zejména češtinou se zabývá článek Vladimíra Krulíka ve VR č. 2/2008. Stojí za to se k němu vrátit.

Česká vojenská terminologie a novotvary nejen ve vojenském prostředí

Ve VR byl nedávno (č. 4/2014) publikován článek *Pojmový aparát mírových operací*. Zde byl použit pojem *velké jednotky*. Co to je? Dříve jsme měli vymezení termínů následovně: jednotka – družstvo, četa, rota; útvar – prapor, pluk, svazek – brigáda, divize, svaz – armáda, skupina armád. Pro vyšší celky lze uvést uskupení vojsk. Termín *velká jednotka* lze vysvětlit různě.

Překlady, zejména z angličtiny, představují širokou platformu pro různé, často protichůdné názory. Působí zde ortodoxní zastánci doslovných překladů i demokraté ochotní k diskusi. Jak zvolit správné české slovo a nevymýšlet krkolomné slátaniny? Již v minulosti jsme měli obhájce češtiny, kteří za každou cenu vytvářeli tzv. české termíny. Např. „břinkotruhla“ (klavír). I v současné době vznikají novotvary, vycházející z doslovných překladů. Např. udržovatelnost, udržitelnost, přepravitelnost, zasaditelnost, vododržnost, provzdušenost, obrátkovost. Našel jsem i další podobné termíny a k diskusi předkládám i svoje doporučení:

velitelův rozkaz	– rozkaz velitele
velitelský štáb	– velitelství a štáb
protivníkův způsob činnosti	– způsob činnosti protivníka
Deployable	– rozvinutelný připraven k zasazení
přístrojové řízení	– řízení podle přístrojů
Maintainability	– udržovatelnost, možnost zachování
Training requirement	– výcvikové požadavky nebo požadavky na výcvik?
Design Criteria	– konstrukční požadavky nebo požadavky na konstrukci?
Operational rations	– Operační dávky potravin nebo denní dávky po dobu operace

S takovými novotvary a zkomolenými vojenskými termíny se často setkáváme v televizním či radiovém vysílání či v denním tisku.

Velitelský štáb. Tento termín se objevil v deníku *E15* dne 4. 9. 2015. V organizační struktuře AČR není zařazen velitelský štáb. Štáb je pomocný orgán velitele, nemá pravomoc velet. To je povinností velitele. Správně by se měl použít termín velitelství a štáb.

Odstřelovač. Televizní hlasatelé, překladatelé knih a jiní používají slovo „ostřelovač“. To se do roku 1990 nepoužívalo. Jde spíše o hanlivé označení člověka, který

se za žádnou cenu netrefí do terče (nezasáhne cíl). Kdo se vyzná ve střelectví, tak rozezná termíny odstřel a ostřelování. To první v sobě obsahuje prvek ničení (usmrcení), tedy odstřelení ať už vojáka nebo zvěře (u myslivců), to druhé má za cíl vyvolávat chaos, strach, ničit infrastrukturu. Odstřelovači jsou zvláštní skupinou kvalitně vycvičených vojáků, schopných plnit stanovené úkoly přímou střelbou, ostřelování je především funkcí dělostřelectva a je prováděno hlavně nepřímou střelbou. V jednom čísle deníku METRO bylo uvedeno: „...*město bylo odstřelováno*...“. Je to příklad naprosté neznamylosti příslušných žurnalistů.

HMI (Human Machine Interface). Všeobecně se překládá jako *rozhraní člověk – stroj*. Co to ale znamená, co je to rozhraní, jaký má smysl, co vyjadřuje, co si pod tím představit. Jiný způsob překladu v sobě obsahuje propojení, vzájemný vztah. Člověk je spojen s technikou, když ji ovládá. Např. na pracovišti operátora technického zařízení. Dříve byla západní hranice označována jako rozhraní dvou světů. To mělo a má negativistický nádech. Propojení je naopak realizátorem vzájemných vztahů. Co říci k vyjádření „rozhraní leteckých podvėsů“? Podle mého názoru jde o propojení, aby mohly plnit svoji funkci. Podobně chyby se dopustil i časopis A-report v č. 4/2015. Na str. 32 a 33 je uvedena charakteristika nového systému řízení letu MATRIX. V předposledním odstavci je věta: „*Cílem je vytvořit nové rozhraní člověk/stroj*“. Není problém přeložit slova pomocí slovníku. V tomto případě ale považuji překlad za chybný. Má jít o vytvoření vzájemného vztahu, tedy aby pilot podrobně zvládl nový systém. Rozhraní to neřeší.

Transportér. V armádě a ve společnosti je pevně zakotven pojem *obrněný transportér*. To je sice správné, ale zaslouží si bližší komentář. Máme české slovo přepravník. To slovo je ošklivé, proto raději hezčí transportér? Ve vojenství bychom měli používat pojem *obrněné vozidlo* a podle konstrukce kolové nebo pásové. Tyto prostředky mají různou funkci, tak že obrněné vozidlo může být velitelské, bojové, spojovací, průzkumné, logistické atd. Plní funkci mobilního pracoviště. Jednou z verzí je i transportér pro přepravu osob a materiálu. Tady je ta přepravní funkce. Podle této teorie by měl být obrněný transportér PANDUR nazýván kolové obrněné vozidlo a ne transportér.

V této souvislosti se chci vyjádřit k názvu PANDUR. Do válek o rakouské dědictví v letech 1740-1748 se zapojil také Dobrovolnický sbor plk. Trencka, protože bylo nutné doplnit početní stav rakouské armády. Příslušníci jednoho z útvarů byly označovány jako Panduři. Podíleli se na dobrých výsledcích bitev, byli vycvičeni, odvážní, ale také loupili a používali násilí vůči obyvatelstvu. Panduři byli spjati s rakouskou historií. Snad proto bylo kolové bojové obrněné vozidlo označeno názvem PANDUR. Rakousko proslavili také huláni, po nich je pojmenováno pásové bojové obrněné vozidlo (ULAN).

Název se však netýká české historie. Proč se musí přebírat pro vozidla v AČR? Po jejich zavedení se stalo módou vychvalovat typ PANDUR a znehodnocovat OT 64. Pro upřesnění existují vozidla PANDUR 6×6 a 8×8 (tři a čtyřnápravový podvozek).

Anglické slovo **nation**. Překlad ve slovnících uvádí česká slova *národ, země*. Co si vybrat? Zkratka OSN obsahuje i slovo *národ*, ale členství v OSN, NATO, EU se přece týká státu. V našem případě to je Česká republika (stát) a nikoli národ. Je tedy správné slovní spojení „koncepte operační přípravy národního území“, jak je to uvedeno ve VR č. 3/2013, na str. 23 nebo je to území státu? Do koaličních uskupení určitě vysílá vojenský kontingent stát a ne národ (VR 3/2013, str. 4). Stát má diplomacii, řídí zahraniční vztahy, angažuje se ve vojenských otázkách. Je to v kompetenci

národa? Dne 2. 1. 2015 bylo v televizních zprávách uvedeno mimo jiné: „*Lotyšský národ převzal řízení EU.*“ Je tomu skutečně tak?

Role. Tento pojem běžně používá vojenská zdravotnická služba; je přímo převzato z angličtiny. Proč se ale používá ve vztahu k poslání a úloze armády? Role se týkají umělecké sféry, tam mají nezastupitelné místo na prknech, která znamenají svět. Použití slovo role k poslání a činnosti armády považuji za její znehodnocování.

Centra výjimečnosti. Zde je další příklad doslovného překladu. V časopise *A report* 12/2014 je na str. 22 článek s názvem Přinášíme přehled aliančních *center výjimečnosti*. Co to je? V anglickém originálu se jedná o Centre of Excellence (COE). Co nám říká doslovný překlad? Z obsahu a činnosti center vyplývá, že to jsou specializovaná vojenská pracoviště (zařízení, instituce) NATO. Proč neudělat srozumitelný překlad? Zkratku COE považuji za certifikát, vyjadřující určitou hodnotu. Něco jako certifikáty udělované Zdeňkem Pohlreichem v restauracích.

Memorandum of Understanding. Oficiálně používaný překlad zní *Memorandum o porozumění*. Je každému známo o co se jedná? Nebylo by srozumitelnější napsat *Záznam o dohodě*?

Bojový hřeben a palebné opevnění. Tyto pojmy jsem objevil v časopise Vojenské geografické služby. Jsem přesvědčen, že zpracovatelé použili oba termíny v dobré víře. Jak se mohlo stát, že u pěchoty a průzkumu se s těmito pojmy nepracovalo?

Dril. V poslední době se slovo dril používá velmi často. Je to anglické, srozumitelné a všeobecně uznávané. Většinou je však ztotožňované s vojáky a je ztotožňované se slovem *výcvik*. Dril však není druhem výcviku, ale způsobem provádění. Dříve jsme prováděli stejnou činnost ve všech druzích výcviku až po dokonalé zvládnutí problematiky. Ve vojenské hantýrce to bylo „*cvičení až do zblbnutí*“. Dril nám nebyl neznámý, ale z politických důvodů se tento termín nesměl používat.

Život a životnost. Odborníci z technických oborů, zejména z bývalých vojenských technických ústavů prosazovali termín *život materiálu*. Domnívám se, že pojem *život* přísluší živým tvorům, materiálu přísluší životnost. Jak by to vypadalo, když se ulomí noha stolu. Stůl je nemocen, zraněn nebo poškozen? V tomto případě se jedná o doslovný překlad termínu *Life Cycle*.

Několik poznámek k terminologii v oblasti vojenské politiky

Slovo **obrana** má v češtině velmi rozsáhlé použití a to v různých spojeních a variantách – obranná politika, obranná strategie, obranný rozpočet, obranný průmysl. Nechybí nám něco, např. obranná policie, obranné školství? Doslovný překlad slova „*defence*“ je správný, ale jeho použití nepovažuji za vhodné. Raději bych viděl slovo „*vojenský*“ v jeho variantách. A tak by bylo mnohem solidnější nebát se návratu k *vojenské politice*, *vojenské strategii* a ostatním termínům doplněným přídavným jménem vojenský a odstranit obranný. Obrana je jedním ze způsobu použití armády. Obrana má dvojitý význam: *obrana země a obranná operace*. Armáda je vysílána do zahraničních misí nebo k pomoci při živelních katastrofách. V těchto případech se vyčleněné síly a prostředky nepodílejí na obraně státu. Proto se zdá smysluplnější mluvit o vojenském rozpočtu či zbrojním průmyslu. Možná se najde i něco dalšího.

Proč ale používat termín *evropský obranný trh*? To se bude na trhu prodávat obrana podobně jako zboží na farmářských trzích? Další je *národní obranný průmysl*? Serioznější by bylo použít termín *národní zbrojní průmysl*. Proč se zbaběle skrývat za početná slova obrany? Stejně se budou prodávat zbraně. Hrdě se uvádí obranný průmysl, ten ale vyrábí útočnou pušku. Jak poznáme, která zbraň je útočná, a která obranná? Pokud jede tank dopředu, je to útočná zbraň, pokud couvá, je to obranná zbraň? Tady je místo pro češtinu, ne pro doslovný překlad.

Ještě jedna kacířská myšlenka. Podle toho, co je uvedeno v předchozím odstavci, je termín ministerstvo obrany (MO) v podstatě nesprávný. Mělo by plnit i další úkoly (zahraniční mise, pomoc obyvatelstvu). Mohlo by se nazývat *Ministerstvo vojenství*. Ovšem termín MO je zažitý, neměl by se měnit. Kromě jiného, bylo by to drahé (např. měnit razítka).

Když jsem se pustil do hanění procesů spojených se slovem obrana, nesmím zapomenout na obor, nazývaný **obrná standardizace**. V dřívější armádě existovaly české vojenské normy. V současné armádě existuje totéž, jen se to musí nazývat obranný standard. Vrátit se k pojmu vojenská standardizace by mohlo být solidním činem. Vždyť existuje civilní standardizace, takže by se síly vyrovnaly. Stejně tak by se mohl změnit stávající název ČOS (český obranný standard) na ČVS (český vojenský standard). Změna by ovšem znamenala administrativní a jiné problémy.

Terminologická čistota ve Vojenských rozhledech

V mladém věku, vykonávaje nejnižší velitelské funkce, jsme s kolegy někdy pročítali články ve vojenských časopisech a přitom narazili na problém „vědeckosti“ tvorby článků. Dospěli jsme k názoru, že vědeckost spočívá hlavně v používání cizích slov. Čím je jich více a jsou co nejvíce nesrozumitelná, tím je článek vědecktější. Uplynulo 30 a více let a zjišťuji, že jsme na tom podobně. A tak se používají slova, kterým rozumíme – implementace, relevantní, alarm, reflexe procesů, validace, inkorporace, etablovat a další. Ovšem jsou i taková, která nejsou běžně pochopitelná, např. tranzice, legiovakanční, konkludentní, afilace, anticipativní, komparace plánu, dedefendizace. Čeština má bohatý slovník, možná stačí se zamyslet či pozměnit formulaci a text se stane srozumitelným. Proč ještě používat slovníky cizích slov.

Nepopírám vhodnost používání cizích slov. Vždyť krásná jsou slova „kontrafaktuál, diaspora“ (VR 3/2015). Jen by bylo dobré, aby k nim byl přiřazen český význam. Týká se i výše uvedených slov.

Něco na doplnění. Náhodně jsem zvolil článek pánské proveniencie ve VR 3/2015 pod názvem *Adaptace obranné politiky a strategie ČR na nové bezpečnostní hrozby*. Obsahově velmi pěkný článek. Z hlediska terminologie na 14 stránkách bylo použito asi 40 cizích slov. Převážně se nejedná o speciální termíny, mnohé z nich lze nahradit českými slovy. Údiv u mne vzbudily termíny zdrojová (dostupnost, možnost, omezení, výhledy atd.), vojenské nedostatky. Je to správné vyjádření? Já např. rozumím termínu dostupnost zdrojů. Myslím, že řešit se mají zdroje a ne přídatky. A co strategická komunikace, to je silnice? Komunikace na strategické úrovni se mi zdá vhodnější.

Co se slovem *velitel*. Při překladech z angličtiny se používá slovní spojení velící důstojník. Za hranicemi naší země to může být. U nás v ČR jsme určovali vždy velitele jednotky, skupiny apod. Velitelem mohl být důstojník, ale i praporčík nebo poddůstojník,

nemluvě o vojínech. Proč je nazývat velícím důstojníkem? Uvědomuji si, že i pojem velící důstojník má svoje opodstatnění. Je to osoba určená pro dočasný výkon velitelské funkce s omezenými pravomocemi.

A ještě jednou. Velitel něčemu velí, to je jeho funkce. Není vhodné používat termín s vyjadřující vlastnosti velitele. Příklady: ne *strategický velitel*, ale *velitel strategického velitelství* (VR 4/2013, str. 72), ne *operační* nebo *klíčový velitel*, ale *velitel operačního uskupení*, ne *mechanizovaný velitel*, ale *velitel mechanizované roty*. Ve VR č. 4/2013 na str. 100 je použit termín *velitel štábu*, vhodnější by mohlo být české označení *náčelník štábu*.

Ve VR číse 4/2013 jsem přečetl zajímavý článek o cvičení CJEX. Z obsahu je patrné, že zpracovatel je odborník, který problematice rozumí. Já jsem se ale zabýval terminologií a byl jsem nemile překvapen použitím některých termínů (pojmu) – *operační velitel*, *vojenští lídři* nebo *operační umělci*. Takové příklady tvorby termínů považuji za vhodné spíše pro terminologii „hokynářskou“ degradující vojenskou terminologii. Není nutné prosazovat se za každou cenu.

Co závěrem. Snad jen zdůraznění, že mým cílem nebylo někoho zesměšnit nebo urazit. Mou snahou přimět čtenáře k zamyšlení a vyvolat diskusi s cílem přispět ke kultivaci českého jazyka ve vojenském odborném prostředí.

Článek je psán volnou formou. Pokud jsem někoho urazil nebo jinak poškodil, předem se omlouvám. Výměch a urážky nejsou cílem článku.

Bezpečnost a obrana našeho státu není jen věcí armády a ozbrojených složek. Týká se bezprostředně všech občanů České republiky a to je to základní, co je potřeba, aby si všichni a právě v této složité době uvědomili. Existence bezpečnostních hrozeb ve světě, v blízkosti evropských hranic i v Evropě samotné je bohužel realitou, která ovlivňuje náš každodenní život více než kdy jindy. Hybridní válka je novým způsobem vedení boje. Složitost situace dokládají také jen několik dní staré teroristické útoky v Paříži či v Mali a následná opatření přijímaná napříč jednotlivými zeměmi. Už není možné argumentovat dostatkem času na přípravu k eliminaci hrozeb. Armáda se primárně připravuje na vojenská ohrožení. Stále narůstající hrozby nevojenského charakteru však vyžadují schopnost reakce ozbrojených sil i na tyto nové druhy ohrožení.

V současné době v tomto smyslu podporujeme státy EU v ochraně hranic Schengenského prostoru vysláním našich vojáků a techniky do Maďarska a Slovinska. Pokud to bude nezbytné, budeme pokračovat v těchto aktivitách i v roce 2016.

Jsme také připraveni vyčlenit síly a prostředky podle rozhodnutí vlády pro posílení Policie ČR v případě, že dojde ke změně migračních tras přímo přes Českou republiku. Hovoříme o uskupení do 2600 vojáků, ale musíme být schopni reagovat i na případné další požadavky.

*Z projevu náčelníka Generálního štábu AČR
na velitelském shromáždění v Praze, dne 24.11.2015*

Převzato z <http://www.acr.army.cz/>